

לאון ורת (מימין), בנו ואנטואן דה סנט־אקזופרי, בבית הקיט של משפחת ורת במזרח צרפת. "איבדתי את נעורי, הוא הגיש לי כשי נעורים אחרים", כתב ורת על ידידו



הרודף הלילה את זיכרוני

בטיסותיו מעל שמי אירופה הבוערת היו מחשבותיו של אנטואן דה סנט־אקזופרי נתונות בעיקר לאדם אחד: ידידו היהודי לאון ורת, אינטלקטואל אנרכיסט שתיעד ממקום מחבואו בצרפת את השמועות על אימי אושוויץ. סנט־אקזופרי, מצדו, הנציח את ורת בספריו "הנסיך הקטן" ו"מכתב לבן ערובה", הרואה אור לראשונה לעברית

נדעון טיקוצקי



על אף העניין שהם מעוררים, סביר להניח שחיוו ופועלו של רות היו נותרים בעיקר כהלתם של היסטוריונים חוקרי ספרות אלמלא ערב אחר בשנת 31, שבו נפגש עם סטנצ'אקופר בית הקפה דה ג'וזו בפאריס, ביוזמת מכרים משותפים. רות היה אז בן 53 וסטנצ'אקופר בן 31, מאחריו שני רומנים פרי עטו ואינספור שעות טסה מעל המרבר סדרה והרי האגרים במסגרת עבודתו באחת מהחברות הראשונות בעולם להעברת דואר אוויר. בין השניים הלכה וגדמה ידירות אניעה.

"אני חיב לו מעל ומעבר", כתב רות ביומנו. "איברתי את נערי, הוא הניש לי כשי נעורים אחיים". סטנצ'אקופר, מצדו, העריך את הווישר האינטלקטואלי של רות, תפס אותו כמצי כותב מסויסית ואולי גם ראח בו מעין רמות אב; אביו מן כדמי ימינו, ששאנאוטו היה בן ארבע בלבד. כאחד ממכתבי לוורת כתב סטנצ'אקופר: "אני זוקק לך עד אינסוף, כי את רבך ארץ שור, הארבע מבתי, ושנית – מפני שאחת הצעפת שלי". האפי האינדיבידואלי של כל אחד מהם, חשיבתם המקורית והבלתי תלויה וחובתם הרבה לפילוסופיה חיברו את הם ביניהם.

הידיות הלכה והתפתחה, וגם משפחותיהם התקרבו; לא אחת נפשי חיזור רות, אשתו סוזן ובנם היחיד קלוה, סטנצ'אקופר פיר ואשתו הארגנטינית קונסאצ'לו דה סנרולל בבית הקיץ של הודתים בעיירה הפפרית סדאור שבנהי יהודה, במורה צפת. באחד הגופשים האלה הטיס סטנצ'אקופר את קולו מעל האוויר שבו בילה את ילדותו, לא רחוק משם. בפעם אחרת סעד על גדות נהר השאון. לימים תיאר סטנצ'אקופר אותו מפגש במי סערה כפריט 'כימין מצב מושלם, שבו – לאחר שהתממש כל משאת לבשנו – לא נותר לנו עוד רבך להשפיק זה בפני זה. והי נגשנו עצמנו זכים, צודקים, מוארים וסלונים'.



אני מבקש מהילדים סליחה על שהקשתני את הספר הזה למי כונה", כתב המופרהיהיים הצרפתי אנוואר דה סטנצ'אקופר בפחת ספרו "חסוך הקטן", "יש לי נימוק חשוב: המונדו הזה הוא החלי דבי טוב שיש לי בעולם. ויש לי עוד נימוק: המונדו הזה יכול להיבן הכל, אפילו ספרים לילדים. ויש לי גם נימוק שלישי: המונדו הזה יושב בצרפת והוא רעע ללחם רקר לו. הוא זקוק מאוד שנימנו אתו... אני מתקן אפוא את הקהשה שלי: ללאו רות, ששדתי להי קטן".

רות (Werth) נולד ב-1878 בעיירה תבל לור, בן למשפחה יהודית ממגוללת ועיר:ברנגית. הוא הצטיין בלימודיו, ובמחנות הכליאיציית דורג ראשון בלימודי הפילוסופיה. בעקבות הישגיו נשלח לבית ספר תיכוני נחשב בפאריס, אלא ששע בוהיה גילה את קסמם של חיי הבוהנה ועזב את הלימודים. אז התקרב אל זוגי הסמאל הרוסיקלי – אולי בהשפעת משפט דרייפוס – והתוודע אל אוקטב מרין, סופר ומבקר אגרכיסט, ממיסדי "אקטיוויז גוסקור". מירבו טייע לבן חסותו העיד לפרסם את השויות בענייני אמנות וספרות בעיתונים וכתב בו העת הנחשבים של זמנם, וגם הקדים רבדים לרומן הביכורים שלו "הבית הלבן", שיראה אור ב-1913.

בהדרגה רכש לעצמו רות שם של מבקר אנוי ודוען: רשימור תיו סללו בין השאר את דרכה של הפסלת הרושמת היהודייה תנה אוילוף וקירטו את ההכה בהישיגים של אמני הדוראיו הסור ריאליום. אחד מעמיתיו, הסופר והעיתונאי הצרפתי אנרי יטון, תיאר אותו כך: "קבר קימה, מנומסק, ארץ שעבורו צויריהם וס פריהם של אחרים היו חזונים כמו אוויר לנשימה, ושיכול היה להפחית משנה פילוסופית סדרה בעיר למקמרתו".

ברפוח מלחמת העולם הראשונה גייס רות בן 36. הוא סבנעע את עצמו שילך "להילחם נגד הגלחמה" אבל שב ממנה עוד יותר צפויסט, בתום הורשים אירכיים בחיפיות. את חיותיו מאתת תפסה עירב בשני הונבים שופיעו זמן קצר אחרי תום הקרבות ועודרו שערוריה רבת; בצרפת בשל המטר האנטימלחמתי שלהם. אלה היו, ברעבר, נציגיה הראשונים של הספירות הענפה שנתבה בתנובה למלחמה.

בינתיים התחוללה התפכת 1917 בריסיה הרסיוני הוצגה: הוא השתכנע שגאולה תבוא ממוחה, אך עם זאת שפר על עצמאות משמחתי ולא היסט לצאת בגלוי נגר סלון, שנים לפני שנודעו פשעיו. אחרי ביקור שערך ב-24 בהודרסין הצרפתית, באחרים השייכים כיום לויזיטאנס וקמבוריה, פירסם רות דומן שמתח ביקורת חריפה על המפעל הקולוניאליסטי הצרפתי. מנלי יעד רבם אפוא באיש אותו לנון-קונפורמיסטי שחובל עוד צע" דים ממוצא יהודי אל עמדות מפתח במאבקים ובמהפכות של תחילת המאה העשירי.

מכתב לבן ערובה

אנטואן דה סנט־אקזומרי

פרק א'

בדצמבר 1940, כאשר עברתי בפורטוגל בדרכי לארצות הברית, נראתה לי ליסבון כמין גן עדן וזהר ועצוב. דוברי שם או על פלישה קרבה ובאה, ופורטוגל נאחזה בכל כוחה באשליית אשורה. ליסבון, שקיימה את התערוכה העולמית המרוחה שבעולם, הייתה חיוך חיוור מעט, כזה של אמהות שלא שמעו דבר מכנן בחיות ומתאמצות לה צילו בעודת ביטחונן העצמי: "בני חי, כי אני מחייבת..." "ראו", כך אמרה ליסבון, "כמה אני מאושרת, שלווה ומאוירת היסט..." על פורטוגל הבכיר או משאה של היב שת כולה, כמעין הר פראי הרוחש שבטים משחורים לטוף, ליסבון, למעשה, התקלסה באירופה: "אך אפשר לעשות אותי למטרה, כשאני משקיפה מאמין רב כל כך שלא להסתחר כשאני כל כך פגיעה..."

ערי ארצי צבבעו או מרי לילה בנות האפר. הן הרגילו אותי להעדר כל אור, ולכן גרמה לי הבירה הקורנת הזאת אי־נחות עמומה כאשר הפרבי שחור על כל סביבי תרו, מושכים אליהם הידלומים שבהלון הראווה המואר יתר על המידה טיפוסים מופקקים. אפשר לחוש בשיטוטים. על ליסבון, השתן, נח משא הלילה של אירופה הטשטה טייסת תועות של מפציצים, שכמו הריחו מרי חזותו האוצר הזה.

אבל פורטוגל תעלמה מתיאבנה של המפלצת. היא סרבה לאמוןן באותות מכשרי הרעה. פורטוגל זברה על האמנות בביטחון עצמי נואשי: האם יעזו למחון אותה, על פלחון האמנות בכה – היא הציגה את כל נפלאותיה: היעזו להכניע אותה, על נפלאותיה – היא הציגה לראווה את אנשיה הדגולים. בערער צבא, בערער תותחנים, הוא פרשה מול פלדת הפולש את כל זקופי האבן שלהת, את המשוררים, מנגי הארצות, והטנזיקספורים. בערער צבא ותותחנים חסלי מלאו עצה של פורטוגל את הדרך. האם יעזו להכניע אותה, על מרשת עברה המפואר?

מדי ערב שוטטתי אפוא, עננמי, על פני הישג העריוכה העולמית המעצבת לעילא, שחבלו לה גבל בשלמות – אפילו המוסיקה הרישית, כל כך שבהנהה בהתנשבות הרב, ורטה נגנים בריכות, בלי תפר ציורת, כמו ניעמת:מורוקת פשוטה. האם טעם מעלה כל כך, השומר על מידה ואיוון, עמד להירדם ולהלוך מן העולם?

וגיליתי שמבעד לחוכה, ליסבון יותר צעובה מן העי הכבויות שבארצי. הכרתו, ואולי הכרתם גם, אנס משפחת משונות מעט ששמרו מקום אצל שולחנן למנות. הן הבחישו את מה שאין לו תקנה. אבל לא נראה לי שהוקרנה הזאת עשירה היתה לנחמן. שהיי מנתנים יש לנהוג כבמתיים: רק אז הם שבים ומקבלים, מכוח תפקודם כמתים, צורת נוכחות אחרת. ואילו אותן משפחות שהו את שובם, הן הפכו אותם לנעדרים נצחיים, לאורחים־מאחרים־לנצח.

המירוד את האבל בציפייה חסרת שחר. ואתם בתים דמו בעיני כשקועים בחולי, שהמרפא היחיד לו – המעיין כשלעצמו – הוא הצער. כך קיבלתי על עצמי לשאת את האבל על הטיים ז'ופה, החבר האחרון שאבד לי, אבוי, כשהפול במונ שירותו ברואר האוויר. גיומה לא ישתנה עוד. לעולם לא יהיה שוב נוכח, אך לעולם גם לא ייעדר. ודעותיו על קטמו אצל שולחני, איותה מלכדות חסרת תועלת, והכפתי אותו להחר בת של משם.

אבל פורטוגל ניסתה לאמוןן באושר ושמרה לו מקום אצל השולחן, לצד פנסי הנייר הנבעונים והמוסיקה שלה. בליסבון העמירו הבול פני מאושרים, כד שגם אלהים יאמון בכך.

ליסבון חבה את אורירת העצבות שבה גם לנוכחות תם של פליטים מטימים. אין כוונתי לגלויים הנבקשים מקלט. אין כוונתי להגריים המתפשטים קרקע להפריחה בעולם. כוונתי לימי שנעקרו מארצם והתרחקו מן הסבל של יקיריהם כדי למצוא מחסה לכספם.

